

NIHİLİSTİN SÖZLÜĞÜ

John Zerzan

1. Hoşçuluk

hoş-çuluk *isim*. Başkalarının samimi davranıp davranmadığından hareketle gerçekliğe yaklaşmayı esas alan şu veya bu ölçüde sosyal olarak düzenlenmiş eğilim; kişinin kendi adına düşünmesini veya hareket etmesini imkansız hale getiren uygun davranış zorbalığı; eleştirel yaklaşım yada bağımsızlığın yokluğu üzerinde şekillenen etkileşim biçimi.

Hepimiz dostça, içten ve sevimli olanı, yani hoş olanı tercih ederiz. Ne var ki hepimizin, her şeyi radikal bir şekilde yeniden değerlendirmesini gerektiren yaygınlaşmış krizlerin bu sefil dünyasında, hoş olan belki de yanılıcı olandır.

Tahakküm çoğu zaman güler yüzlü ve kültürlüdür. Auschwitz toplama kampı, Goethe'leri ve Mozart'ları zevkle dinleyen yöneticileriyle hatırlanır. benzer şekilde, Atom bombasını icat edenler, korkunç görünümlü canavarlar falan değil, tersine hoş liberal aydınlardı. Yaşamı bilgisayarlaştıranlar ve bu çürüyen düzeni başka biçimlerde ayakta tutanlar için de aynı şey geçerlidir; tıpkı, gerçek dehşetini saklayarak acımasız bir çalış-tüket döngüsünün belkemiğini oluşturanların – gerek özyönetime gerekse de başka biçimlere dayanan – iş dünyasının hoş insanları olması gibi.

Sahip oldukları hoşluk etiği sayesinde hiçbir kazanım elde edemedikleri ritüelleşmiş aptalca durumlara – tekrar, tekrar – düşen barışseverler, hoşçuluğun vakalarından biridir; aynı şey, 'kendî örgütlerine hükmeden ve yerden yere vurulmayı hak eden o ideolojiye karşı çıkmayı reddeden *Earth First'*çüler ve sağladığı çarpıcı katkılar şimdilerde liberalizmle gölgeleme tehlikesiyle karşı karşıya olan *Fifth Estate* için de geçerlidir. Ekolojiden tutunda feminizme kadar, tüm tek gündemli davalar ve bu davaların hizmetinde olan militanlık, sistemin sadece aşırılıkları karşısında değil, bir bütün olarak sistemin kendisiyle köklü bir kopuşa gitme gerekliliği karşısında yan çizmekten başka bir şey değildir.

Hoş olan, taktiksel ve analitik düşünme tarzının en tehlikeli düşmanıdır: Kabul edilebilir olmalısınız; radikal düşüncelerin kişisel davranışlarınızda fırtına yaratmasına izin vermemelisiniz. Karşı karşıya bulunduğumuz her günkü boğazlaşmanın önceden paketlenmiş yöntemlerini ve sınırlarını kabul etmelisiniz. Derinlere kök salmış bir uyumluluk, 'oyunu kuralına göre oynama' – yani otoritenin kuralına göre – ilkesi doğrultusunda koşullandırılmış tepki

verme tarzı; işte gerçek Beşinci Kol budur ve bu da içimizdedir.

Sağlıklı olma doğrultusunda atılacak asgari adım olarak etkili olmayı gerektiren parçalanmış sosyal yaşam dikkate alındığında, hoşçuluk giderek daha fazla aciz, konformist ve tehlikeli hale gelmektedir. Hoşçuluk mutluluğu sağlayamaz, sadece daha fazla rutinlik ve yalnızlık getirir. İçtenliğin tadına ancak toplumun öğütücülüğüne karşı çıkılarak varılır. Hoşçuluk hepimizi olduğumuz yerde, sözüm ona tiksindiğimiz şeyleri şaşkın bir şekilde yeniden ürettiğimiz yerde tutar. Öyleyse, bu karabasana ve bizi onun içinde tutanlara hoş davranmaktan vazgeçelim.

2. teknoloji

Tek-no-lo-ji *isim*. Webster's sözlüğüne göre; *endüstriyel veya uygulamalı bilim*. Gerçekte ise; *emekte/üretimde/endüstriyalizmde işbölümü ve bunun bizim ve doğanın üzerinde yarattığı sonuçlar*. Teknoloji bizimle doğa arasındaki dolaylamalar ve bizi birbirimizden ayıran ayrımlar bütünüdür. Teknoloji, içinde çürümekte olduğumuz bu hiper yabancılaşma düzeyinin üretimi ve yeniden üretimi için gerekli olan her türlü ruhsuzluğu ve zehirlenmişliği ifade eder. Teknoloji, hiyerarşinin ve şeyleşmenin her aşamasında ortaya çıkan tahakkümün biçimi ve örgüsüdür.

Hala teknolojinin 'nötr' olduğunu, 'sadece bir araçtan' ibaret olduğunu söyleyenler, teknolojinin nasıl bir içeriğe sahip olduğunu henüz pek anlamamışlardır. Teknolojinin global ve kişisel ölçekte yarattığı ezici, kaçınılmaz sonuçlara ek olarak, Jünger, Adorno, Horkheimer; son birkaç on yılda da Ellul ve diğerleri, soruna yönelik daha derin yaklaşımların ortaya çıkmasına öncülük etmişlerdir. Saygın bir filozof olan Jaspers otuz beş yıl önce şunları yazmıştı: 'Teknoloji kendi başına ne iyi ne de kötü olan basit bir araçtır. Her şey, insanın teknolojiyi nasıl kullandığına, onu hangi amaçla kendi hizmetine soktuğuna ve hangi koşullara tabi tuttuğuna bağlıdır.' Bu sözlerdeki arkaik cinsiyetçilik bir yana, uzmanlaşmaya ve teknik ilerlemeye duyulan bu üstünkörü inanç giderek daha gülünç hale gelmektedir. Marcuse'ün 1964'teki 'belki de teknik akıl kavramının özü ideolojidir. Sadece teknolojinin uygulanış tarzı değil, bizzat teknolojinin kendisi tahakkümdür... yöntemsel, bilimsel, ölçülüp biçilmiş kurnazca bir denetimdir.' Söz konusu denetim bugün, canlı

dünya ile aramızdaki ilişkinin hızla yok olması, ileri teknoloji yöntemini esas alan evcilleştirici ve öldürücü emperyalizm tarafından zehirlenip, bilgisayarlaşma tarafından başımıza musallat edilen çığırından çıkmış bir Bilgi Çağı hiçliği olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar daha önce asla böylesine güçsüzleştirilip, her konuda makinelere bağımlı hale getirilmemiştir; yeryüzü teknolojiden dolayı hızla imhanın eşiğine gelirken, bizim ruhlarımız da teknolojinin hükmedici yasalarından dolayı sinikleşerek donuklaştırılmıştır. Herhangi bir bütünlük ve özgürlük anlayışına ancak, teknolojik ilerlemenin can damarı olan kitlesel işbölümünün ortadan kaldırılmasıyla varılabilir. Derinliği olabilecek yegane özgürleşme projesi budur.

Popüler literatür, teknolojinin ne olduğu konusunda henüz eleştirel bir bilinç yansıtmaktan uzaktır. Sadece iki korkunç örnek vermek gerekirse, McCorduck'ın *Machines Who Think* (Düşünen Makineler) ve Simon'ın *Are Computers Alive?* (Bilgisayarlar Canlı mıdır?) adlı çalışmaları, sürüklendiğimiz yönü tamamen benimsemektedir. Çok daha yakın zamanlarda çıkan başka bazı çalışmalar, yaygın teknoloji yanlısı propaganda karşısında buharlaşıp giden bazı düşünceler içermelerine rağmen, iç karartıcı değerlendirmelerle son bulmaktadır. Murphy, Mickunas ve Pilotta tarafından derlenen *The Underside of High-Tec: Technology and the Deformation of Human Sensibilities* (Yüksek Teknolojinin Aşağıyüzü: Teknoloji ve İnsan Duyarlılığının Deformasyonu) adlı çalışmanın iddialı başlığı, eserin kapanış bölümüyle tamamen geçersiz hale getirilmektedir; güya biz teknolojiye ilişkin önyargılarımızdan vazgeçer geçmez teknoloji insanileşecekmiş! Siegel ile Markoff'un *The High Cost of High Tec* (Yüksek Teknolojinin Yüksek Maliyeti) adlı çalışması da bundan farksız; teknolojinin yarattığı güçsüzlüğün çeşitli düzeylerde ele alındığı onca bölümden sonra, bir kez daha her şeyin kullanım tarzına bağlı olduğunu öğreniyoruz: 'Eğer teknolojiyi, insanlığın konforuna, özgürlüğüne ve barışına hizmet eden bir araca dönüştürmek istiyorsak, bir toplum olarak yüksek teknolojinin bütün sonuçlarını kavramak zorundayız.' Böylesi bir ikiyüzlülük ve/veya samimiyetsizlik kısmen de olsa, büyük yayın kuruluşlarının radikal düşünceleri yaygınlaştırmama arzusundan kaynaklanmaktadır.

Yukarıda belirtildiği biçimiyle idealizme sığınma, pek de yeni bir engelleme taktiği sayılmaz. Kimilerince bu yüzyılın en özgün ve derin düşünürü olarak kabul edilen Martin Heidegger, bireyin ancak bu ölçüde endüstriyel teknolojinin sınırsız yayılmacılığının hammaddesi haline dönüşebileceğini görmüştür. Ancak Heidegger'in bulunduğu dehşet verici çözüm, Nazi hareketi içinde 'global teknoloji ile modern insan arasındaki nihai buluşma' olmuştur. Ne yazık ki Nasyonel Sosyalizm retoriği tekniğin abartılmasından başka bir şeye dayanmıyordu; üstelik de soykırımı endüstriyel bir üretim alanına dönüştürecek ölçüde. Naziler ve onlara kolayca kanan saflara göre, sorun yine teknolojinin gerçekte ne olduğu değil, ideal olarak nasıl kavrandığıydı. Alman Yol Sistemi Genel Müfettişi 1940 yılında bu yaklaşımı şöyle ifade etmişti: 'Çimento ve taşlar maddi şeylerdir. Onlara biçim ve ruh veren insandır. Nasyonel Sosyalist teknoloji her türlü maddi eserinde ideal bir içeriği hedefler.'

Heidegger'in bu tuhaf tutumu, teknolojiye ve onun pratik sosyal realite içindeki sistematik doğasına karşı çıkmayan tüm iyi niyetli yaklaşımların boşa çıkacağını bize hatırlatan çarpıcı örnektir. Heidegger, teknolojiye gerçekten eleştirel yaklaşıldığında ortaya çıkacak politik sonuçlardan korkuyordu; böylece onun apolitik teorisi, içerdiği niyetin tersine, modernitenin en dehşet verici gelişimine hizmet etti.

Earth First!, doğayı her şeyin üstüne koyduğunu iddia eder ki bu öncelikle dar kafalı bir 'politikadır.' Oysa Dave Foreman gibi kasıntı bir mağoda (ve radikallere karşı uyarıda bulunan 'derin ekoloji' teorisyenlerinde) pekala da Heidegger'inkii gibi bir akıl tutulması bulunabilir ki bu da, anlaşılır nedenlerle, benzer bir sonuç yaratabilir.

3. kültür

Kül-tür *isim*. Genelde, belirli bir toplumun gelenek, düşünce, sanat, alışkanlık vb. özelliklerinden oluşan bütün olarak yorumlanmaktadır. Uygurluk çoğu zaman kültürün eşanlamlısı olarak verilmekte, bu ise uygarlığın da – aynen evcilleştirmede olduğu gibi – kültürün içinde var olduğunu gösterir. *Situationistler 1960 yılında şöyle demişlerdi: 'kültür, toplumun kendisi üzerine düşünmesini ve kendisine kendisini göstermesini sağlayan araçlar yumağı olarak tanımlanabilir.'* Barthes'in yorumu daha samimidir, 'kültür bize arzuyu gösteren bir makinedir. Arzu ederiz, hep arzu ederiz ama hiçbir zaman anlamayız.'

Kültür bir zamanlar daha çok saygı görüyor ve anlaşılacak 'yaşanacak' bir şey olarak değerlendiriliyordu. Oysa şimdi durum değişti; artık vurgu bizim kültürden ne kadar yoksun kaldığımıza değil, kültürün bizi ne kadar yoksunlaştırdığına yapılıyor. Bizi kesinlikle dizginlemek üzere işleyen kültür, herhangi bir tatmin sağlamamakta ve biz hem global hem de kişisel ölçekte doğanın yok oluşuyla karşı karşıya geldikçe, bu tatminsizlik çıplak bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Biz sembolik etkinliğin giderek daha fazla boğucu hale gelen ortamında can çekiştikçe, doğanın karşıtı olan kültür de ahenksizleşip bozularak solmaktadır. İster üstün ister sıradanlaşmış olsun, ister saray ister mezbele kültürü olsun, karşımıza hep aynı bilinç hapishanesi, yani sembolik olanın baskıncılığı çıkmaktadır.

Yabancılaşmanın ortaya çıkışından ve devamından bağımsız olarak ele alınamayan kültür, bir tür teselli olarak, şeyleştirdiği gerçeklik için ödenen bir bedel olarak varlığını sürdürmeye devam ediyor. Kültür bütünlük ile bütünü tahakküme dönüşen parçaları arasındaki bölünmüşlüğü ifade eder. Zaman, dil, sayı ve sanat; bunların tümü de, kendi özerk varoluşlarıyla bizi tahakküm altına alan kültürel dayatmalardır.

Günümüzün dergi ve gazeteleri, toplumdaki temel bir hastalığın kaynağı olarak kültürel gerilemeye ve tarihsel bellek yitimine işaret eden makalelerle dolup taşıyor. Ağır uyuşturucu kullanımı, intihar ve duygusal hastalık oranlarının hızla yükselmekte olduğu postmodern çağımızda, modanın çehresi anlamsızlık ile somurtkanlık arasında gidip gelmektedir. Yaklaşık bir yıl önce, bir U.C. yetkilisiyle birlikte Berkeley'den Oregon'a gitmiştim. Pek çok

konunun yanı sıra, 60'lı yıllardan söz ettikten sonra, bir ara, ondan kendi kuşağını tanımlamasını istedim. Bana öğrenci arkadaşlarının yaşadığı aşksız cinsellikten, giderek artan eroin kullanımından ve 'tüketimle maskelenen bir çaresizlik duygusundan' söz etmişti.

Öte yandan, kültür konusundaki yaygın inkar halen de devam ediyor. D.J. Enright kültür üzerine derlediği bir şekilde, bilgece bir yorumda bulunur; 'kişisel sıkıntı ve hoşnutsuzluk ne kadar bayağı bir şekilde ifade ediliyorsa, bu hastalıklar da bizi o kadar amansız bir şekilde kuşatıyor.' Otantikliğe sembolik yaklaşım çerçevesinde, endişe öncelikle kültürel biçim veya ifade aracılığıyla giderilmeye çalışılıyor ve bu da bizim muhtemelen daha önce hiç karşılaşmadığımız boyutta bir iflas durumuna getiriyor. Robert Harbison'ın *Deliberate Regression* (Kasıtlı Gerileme) adlı eseri, kültürün temel hiçliği konusundaki ezeli cehaleti teşhir eden bir başka çalışmadır; 'ilke duyulan ilginin ve kurtuluşun öğrenmekten vazgeçmekte olduğu inancının hemen hemen düşüncenin tüm alanlarında bir faktör haline gelmesi, fazlasıyla ilginç bir öyküdür.'

Şüphesiz, ortalıkta herkesin rahatlıkla görebileceği bir enkaz duruyor. Artık postmodernizmin geri dönüşürülmüş keşmekeşinden ibaret olan tükenmiş bir sanattan tutun da, bilgi bankalarında 'yarının Ansiklopedisini... postmodern insanın 'doğasını'' bulan Lyotard gibi postyapısalcı teknokratların ortaya attığı 'muhalefet', 'mikropolitika', 'şizopolitika' türünden tamamıyla güçsüz yapılara kadar, her şey genel bir parçalanma ve çaresizliğin semptomlarını yansıtıyor. Peter Sloterdijk *Critique of Cynical Reason* (Sinik Akılın Eleştirisi) adlı çalışmasında, sinikliğin, karşı çıkışın şu anda sunabileceği yegane kapsamlı bakış açısı olduğuna işaret eder.

Ancak yaşadığımız ıstıraplar bizi kültüre karşı koymaya sevk etmediği sürece, kültür denilen efsane varlığını korumaya devam edecek ve yine aynı şekilde, kültürün dolaylanmamış bir yaşamın yerini doldurmasına izin verdiğimiz sürece, siniklik de var olmaya devam edecektir.

4. yabanıl

yaban-ıl *sıfat. Vahşi olan yada serbestçe var olan hayvanlar ve bitkiler gibi, doğal bir varoluşa sahip olan; evcilleşme durumundan tekrar eski vahşi durumuna dönüşen.*

Gerçek hayatın, alçaltıcı bir yaşamı, tüketiciliğin kof döngüsü ve ileri teknoloji bağımlılığının dolaylandırılmış hiçliği tarafından çürütüldüğü bir yokluk için yaşıyoruz. Günümüzde, çaresizliğin üstesinden çeşitli etkinliklerle gelemeye çalışan, gezegenin ve (evcilleştirilmiş) genel öznelliğin geleceğinden daha az çorak olmayan bir gelecek düşü kuran tek kişi, işkolik bir yupi stereotipi değildir. Hepimiz, hem doğanın hem de kendi doğamızın enkazıyla, dayanılmaz bir anlamsızlık duygusuyla ve devasa boyutlara varan bir yalan silsilesine tekabül eden bir samimiyetsizlikle karşı karşıyayız. Ekonomik sefaletten çok daha mutlak olan

bir fakirleşme, uygarlığı neredeyse terk edilmiş ıssız bir Ölüm Bölgesi haline getirirken, büyük çoğunluk için her şey hala bir aldatmaca ve ruhsuzluktan ibaret. Bilgisayarlaşmanın sağladığı 'Destek' mi dediniz? Buna oynamaca desek daha doğru olur. Ayırt edici özelliği hızlanmış bir iletişim olan Bilgi Çağı mı? Yok canım, bu en azından ileilmeye geçecek bir deneyimi gerektirir. Bireyin eşi görülmemiş ölçüde saygı gördüğü bir dönem mi? Bunun tercümesi de şu; ücretli kölelik, derinleşen verimlilik krizini atlatmak için üretimin bir noktasında işçinin özyönetimi stratejisine başvurur, Pazar araştırmaları ise, had safhaya varan bir tüketim kültürünün çıkarları doğrultusunda her 'yaşam tarzı'na hitap etmek zorundadır.

Adeta baş aşağı duran günümüz toplumunda, yabancılaştırmadan kaynaklanan kitlesel uyuşturucu kullanımı medya ile sınırlandırılmaya çalışılmaktadır ki bunun sonuçları da en az, seçimlere katılım oranındaki düşüşü durdurabilmek umuduyla harcanan yüz milyonlarca doların akıbeti kadar can sıkıcıdır. Bu arada modern dünya, televizyonuyla, söylemiyle ve tüm ağır toplarıyla, eğitimsizliğin yaygınlaşmasını beyhude bir şekilde durdurmaya çalışırken, artık hiçbir şekilde dikiş tutmayan duygusal sağlığımızı da, otuz saniye bile sürmeyen propaganda spotlarıyla koruyacağını sanmaktadır. Giderilmesi neredeyse imkansız hale gelen bir bunalımın, yalnızlığın ve sinikliğin hüküm sürdüğü endüstriyel yaşamda, şüphesiz önce ruh ölecektir, ardından da bir bütün olarak gezegenin ölümü gelecektir. Evet, bu çürüyen düzeni tüm kategorileri ve dinamikleriyle ortadan kaldırmazsak, aynen böyle olacaktır.

Öte yandan, kısmi (ve bu yüzden yanlış) muhalefet biçimleri bilinen rotalarında ilerlemeye devam ediyor. Birinin başkasını temsil etmesinin meşru olduğu yalanını esas alarak, seçim denilen hokkabazlığın ömrünü uzatmaya çalışan Yeşiller ve onların meslektaşları, böylesi bir muhalefete örnek teşkil ederler; bu türden kişiler, sırf yeni bir protesto alanı açma adına, gerçek muhalefeti göz ardı etmektedir. Barış 'hareketi', acınası biçimde tekdüze olan her yeni jestiyle, otoritenin, mülkiyetin ve güçsüzlüğün en iyi dostu olduğunu kanıtlamaktadır. Sanırım tek bir örnek yeterli olacaktır: mayıs 1989'da, Berkeley Halk Parkı direnişinin yirminci yıldönümü kutlanırken, bin kadar eylemci, hayranlık verici bir şekilde harekete geçerek, 28 işyerini yağmalayıp, 15 polisi yaralamıştı. Bunun üzerine, barış dalkavuşu sözcü Julia Talley şöyle buyurmuştu: 'Barış hareketi içinde böylesi şiddet gösterilerine yer yoktur.' 3 Haziran katliamının başlamasından sonra, Tiananmen Meydanı'ndaki öğrencilerin ölümcül bir şekilde yanlış yönlendirilmesi ve işçilerin hükümet askerlerine karşı savaşmalarının engellenmesi de aynı mantığın ürünüdür. Mevcut çürümüşlükle nihai bir kopuşmaya gidilmesini engelleyen üniversitenin, reform olarak adlandırılan o ağır çekim boğazlanmanın bir numaralı faili olduğu da bilinen bir gerçektir. Earth First!, temel sorunun evcilleşme olduğunu, tarımın kendi başına bir kötülük olduğunu kabul etmesine rağmen, bu hareketin pek çok taraftarı, türümüzün tekrar yabanıl hale gelebileceğini görememektedir. Radikal çevreciler, ulusal ormanları ağaç çiftliklerine dönüştürme girişimlerinin, eninde sonunda kendilerini de boyunduruk altına alacak bir proje olduğunu fark ediyorlar. Ne var ki,

yabanıl olanı sadece vahşi doğa içinde koruma altına almaktan ziyade, aynı çabayı tüm yaşam alanları için göstermelidirler.

Freud, güdülerini zorla bastırmayan ve anıtsal bir baskıya başvurmayan herhangi bir uygarlık bulunmadığını belirtmişti. Ancak, Freud'a göre, kitleler temelde 'tembel ve akılsız' oldukları için, uygarlık meşrulaşmaktadır. Böyle bir model yada varsayım, uygarlık öncesi yaşamın hayvani ve acımasız olduğu düşüncesine dayanır, neyse ki bu nosyon, son 20 yıl içinde, sevindirici bir şekilde tersyüz edilmiştir. Başka bir deyişle, tarımdan önce insanlık, bugün hiçbir şekilde idrak edemeyeceğimiz ölçüde bir zarafet, huzur ve doğayla özdeşleşme durumunda yaşamıştır.

Freud'un, 'iktidar ve baskı araçlarının mülkiyetini elde etmenin yöntemini kavrayan bir azınlık tarafından, direnen bir çoğunluğa uygulanan bir olgu' olarak tanımladığı uygarlığın baskı aygıtlarının topyekün tasfiyesiyle birlikte, otantikliğin şimdilik uzakta olan manzarası yakınlaşacaktır. Ya, daha korkunç bir evcilleşmeye ve eninde sonunda imhaya varacak bu yolda pasif bir şekilde ilerlemeye devam edeceğiz, yada yaşam ile vahşi doğanın yabanıl tutkulu bir şekilde kucaklanmasına, saatlerin, bilgisayarların ve de iş denilen irade ve düş yoksunluğunun enkazı üzerinde dans edeceğimiz neşeli bir başkaldırıya varacak yeni bir yöne sapacağız. Yaşamlarımızın, böylesine öfkeli ve düşsel amaçlardan başka ne gibi bir gereksesi olabilir ki?

5. işbölümü

İş-bö-lü-mü isim. 1. üretimi teşkil eden maksimum verimliliği elde etmek üzere, çalışmanın, özgün ve daraltılmış görevlere dönüştürülmesi; üretimin en önemli boyutu. 2. insan etkinliklerinin parçalanarak, yabancılaşmanın pratik kökeni olan bölünmüş zorunlu çalışmaya indirgenmesi; uygarlığı doğuran ve ilerleten temel uzmanlaşma.

Uygarlık öncesi yaşamın göreceli bütünlüğü her şeyden önce, insanların, daraltıcı ve hapsedici bir şekilde birbirinden farklı rol ve işlevler içinde öğütülmemesine dayanıyordu. Bugün son derece derin bir şekilde yaşadığımız deneyim çöküntüsünün ve uzmanlaşmanın saltanatı karşısındaki güçsüzlüğümüzün kaynağı işbölümüdür. Bu yüzden, uygarlığın kilit ideologlarının işbölümüne methiyeler düzmede birbiriyle amansız bir çekişme içine girmeleri hiç de şaşırtıcı değil. Örneğin, Platon'un *Cumhuriyet*'inde, devletin varlık nedeninin, insanlığın, işbölümünde ifadesini bulan 'doğal' eşitsizliğine dayandığı vaaz ediliyor. Durkheim'in, 'insan dayanışmasının' kriteri ve temel ahlaki değeri olarak kutsayıp göklere çıkardığı parçalara bölünmüş eşitsiz bir dünyanın, işbölümüne tekabül ettiğini tahmin etmekte zorlanmazsını herhalde. Durkheim'dan önce, Franz Borkenau'ya göre, iş denilen soyut kategoriyi yaratan şey, yaklaşık olarak 1600 yılları civarında işbölümünde yaşanan büyük artış olmuştur; bunun da, bedensel varlığımızın sadece (soyut) bilincimizin bir nesnesi olduğunu savunan tüm modern ve Kartezyen görüşlere kaynaklık ettiği söylenebilir.

İşbölümünün üretimde nitel bir artışı temsil ettiğini belirleyen Adam Smith, *The Wealth of Nations* (Ulusların Zenginliği) adlı eserinin daha ilk cümlesinde, endüstriyalizmin bu temel öğesini ayırmıştır. Bundan yirmi yıl sonra Schiller, işbölümünün, üyelerinin kendi insanlıklarını geliştiremeyecekleri bir toplum üretmekte olduğunu kabul etmiştir. Marx sorunun her iki boyutunu da görebilmiştir; 'işbölümünün bir sonucu olarak', işçi, 'bir makineye indirgenir'. Yine de Marx'ın vardığı nihai sonuç, insan özgürleşmesinin kaçınılmaz koşulu olarak, azami üretime tapmak olmuştur. Kısacası Marx, sermayenin gelişimine eşlik eden insani çöküntüyü, zorunlu bir kötülük olarak görmüştür.

Marksizm, işbölümünü onaylayan bu belirleyici tercihinden vazgeçemez ve zaten Marksizm'in ağır topları da bu kabullenışı yansıtmaktadır. Örneğin, işbölümü ile yalnızca proletaryanın bilinçlenmesinin önündeki bir engel olarak ilgilenen Lukacs, 'egemen meta biçiminin şeyleştirici etkisini' görmekle yetinerek, işbölümünü göz ardı etmiştir. E.P. Thompson, fabrika sistemine geçişle birlikte, 'endüstri öncesi emekçinin veya zanaatkarın ayırt edici niteliği olan isyancı mizacının, köklü bir değişime uğratılarak, itaatkar bir bireysel işçiye dönüştürüldüğünü' belirlemiştir. Ne var ki, Thompson, bu dönüşümün başarılmasında temel rolü oynayan işbölümüne, şaşılacak derecede az ilgi göstermiştir. Marcuse, bir yandan baskının olmadığı bir uygarlığı kavramlaştırmaya çalışırken diğer yandan da, bıkıp usanmadan her ikisi arasındaki uzlaşmazlığı kanıtlamaya çalışmıştır. İşbölümüne içkin olan 'doğallık' karşısında eğilen Marcuse, 'otoritenin rasyonel icraatının' ve bütünü ilerlemesinin' bu doğallığa bağlı olduğunu savunmuştur; ne var ki yine aynı Marcuse, (*Eros and Civilization* adlı eserinde) birkaç sayfa sonra, 'işbölümündeki uzmanlaşma arttıkça emeğin yabancılaşması da artmaktadır' sonucuna varır.

Ellul, 'canlı bir bedenin, uzmanlaşmanın keskin bıçağıyla nasıl parçalandığını', özneyi başka öznelere ve doğadan koparan işbölümünün 'kapalı bir evren' yaratarak bireyleri nasıl cahilleştirdiğini gayet iyi anlamıştır. Bu çöküntüyü Horkheimer da benzer şekilde özetlemiştir.; 'böylece, tüm etkinliklerine rağmen, bireyler daha da pasifleşmekte; doğa karşısında sahip oldukları onca güce rağmen, kendileri ve toplumla olan ilişkilerinde daha da güçsüz hale gelmektedir.' Bu bağlamda Foucault, verimliliğin en temel çağdaş baskı biçimi olduğunu vurgulamıştır.

Bununla birlikte, güncel Marksçı düşünce, teknolojik ilerlemenin yüzü suyu hürmetine, işbölümünü nihai bir erek olarak yüceltme tuzağı içinde kalmaya devam ediyor. Braverman'ın pek çok bakımdan mükemmel olan *Labor and Monopoly Capital* (Emek ve Tekelci Sermaye) adlı eseri, bir alçalmaya dönüşen çalışmayı teşhir etmesine rağmen, sorunu, 'üretimin kontrolünü kapitalist ellerden çekip alacak irade ve arzunun' kaybedilmesinden ibaret olarak görür. Keza Schwabbe'in *Psychosocial Consequences of Natural and Alienated Labor* (Doğal ve Yabancılaşmış Emeğin Psikososyal Sonuçları) adlı eseri, üretim ve üzerindeki her türlü tahakkümün kaldırılmasına ve öz yönetimi esas alacak bir üretim projesine adanmıştır.

Şüphesiz, Schwabbe'in, işbölümünü göz ardı etmesinin nedeni, işbölümünün üretime içkin olmasıdır; Schwabbe, özgürleşme ile üretimi aynı kulvarda yarıştırmamanın saçmalık olduğunu anlamıyor.

İşbölümü hep, giderek daha fazla özerkleşerek istence kapalı hale gelen bir aygıtın çark dişlisi olan zorunlu çalışmayı dayatma eğiliminde olmuştur. Modern zamanların en büyük barbarlığı halen de, teknoloji tarafından, bir diğer deyişle işbölümü tarafından dayatılan köleliktir. 'uzmanlaşma', diye yazmıştı Giedion, 'hiçbir kesintiye uğramadan yoluna devam ediyor' ve bu yolculuğun bizi getirdiği çorak, sevgisiz dünyayı, bugün her zamankinden çok daha açık bir şekilde görüp hissedebiliyoruz. Robinson Jeffers şu sonuca varır: 'İnsan doğasının tamamen bozulması, her türlü anlamın ve doğa ile ilişkinin yitirilmesi pahasına ilerleyen endüstriyel uygarlığın, tüm bunlara değebileceğini sanmıyorum.'

Bu arada, teknolojik kalkınmaya atfedilen 'tarafsızlık' ve 'kaçınılmazlık', herkesi işbölümünün boyunduruğu altına alan başlıca efsane olmaya devam ediyor. Bir yandan tahakküme karşı çıkıp diğer yandan da tahakkümün temel ilkesini savunanlar, yaşadığımız esareti uzatmaktan başka bir şey yapmıyor. 'oldukça gelişmiş bir endüstriye ve fazlasıyla çeşitlenmiş olan kamusal bilgi hizmetlerine sahip bir toplumda bile,' arzunun ve düşlerin pekala mümkün olabileceğine inanan radikal post-yapısalcı Guattari'yi bir hatırlasanıza. Yetkin bir yabancılaşma karşıtı olan bu Fransızımız, 'endüstriyel toplumların özü olan kötürümleşmeyi' gözler önüne seren naif kişilerle alay ederken, 'uzmanların tüm davranışları sorgulanmayı gerektirir' türünden bir reçete yazmaktan da geri durmuyor.

Bana göre, 'işbölümünün ne kadarından kurtulmalıyız?' sorusuna verilecek cevap, 'kendimizin ve gezegenimiz için ne kadar bütünlük istiyoruz?' olmalıdır.

6. İlerleme

iler-le-me isim. 1. [arkaik] resmi bir yolculuk, tıpkı bir hükümdarınki gibi. 2. kalkınma veya büyüme anlamına gelen tarihsel gelişme. 3. tarihin yada uygarlığın ileriye yönelik akışı, tıpkı bir deşet gösterisinde veya ölüm yolculuğunda olduğu gibi.

Muhtemelen Batı uygarlığında, hiçbir düşünce, ilerleme nosyonu kadar önemli olmamıştır. Şu da bir gerçek ki, Robert Nisbet tarafından da belirtildiği gibi, "yirminci yüzyılın bu son demlerinde her şey, Batı'nın ilerleme dogmasına duyduğu güvenin, tüm alanlarda ve düzeylerde hızlı bir şekilde azaldığını gösteriyor."

İlerleme düşüncesi, anti-otoriter çevrelerde de zor günler geçiriyor. Sendikalist mankafalar, tıpkı yakın Marksist akrabaları gibi, yabancılaşmayı sendikalar, konseyler ve benzeri yapılar aracılığıyla örgütlemeye yanaşmayanları, bir zamanlar az çok başarılı bir şekilde marjinaler ve güçsüzler olarak haklayabiliyorlardı. Ne var ki, (ilerlemenin köşe taşları olan) verimliliğe ve üretime gösterilen eski saygının yerini, günümüzde artık, fabrikalara yönelik Luddistçe bir yaklaşım

almakta ve iş karşıtlığı radikal söylemin başlangıç noktası haline gelmektedir. Hatta bazı yaşlı leoparların meramlarını farklı biçimde sunma çabalarına bile tanık oluyoruz; isimlerindeki ikinci sözcükten rahatsız olan Dünya Sanayi İşçileri, isimlerinin üçüncü sözcüğünü reddetme noktasına bile gelebilirler (tabii bunu örgüt olarak yapmayacaklardır).

Yaşanmakta olan eko-kriz şüphesiz ilerlemeyi itibardan düşüren faktörlerden biridir, ancak, bunca kişinin hala ilerlemeye gösterdiği sadakat can sıkıcı bir sorun olarak kalmaya devam ediyor. İyi de, ilerleme, tam olarak ne anlama geldi?

İlerlemenin belirtileri, bir çok bakımdan, daha tarihin başlangıcından itibaren kendisini hissettirmiştir. Örneğin, tarımın ortaya çıkışı ve uygarlığın başlamasıyla birlikte doğaya dayatılan ilerici yıkım bu belirtilerin ilkidir; Yakın Doğu, Afrika ve Yunanistan'daki pek çok büyük bölge, kısa süre içinde birer çöle dönüştürülmüştür.

Şiddet bağlamında ise, çoğunlukla pasif olan eşitlikçi toplayıcı-avcı yaşam tarzından, tarım/uygarlığın şiddetine geçiş hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Peter Wilson'a göre, "İntikam, kan davaları, savaş ve çatışmaların, evcilleşmiş halklar arasında ortaya çıktığı ve o halkların tipik özellikleri olduğu anlaşılmaktadır." Üstelik söz konusu ilerleme boyunca şiddetin de kendi içinde ilerlediğini belirtmeye gerek bile yok; mega-ölümü icat eden devlet silahlarından tutun da, son zamanlarda büyük bir patlama yapan cinayetlere ve seri cinayet işleyen katillere dek varan bir ilerleme.

Hastalık bile neredeyse tümüyle uygar yaşamın bir icadıdır; bilinen tüm salgın hastalıklar, tarihsel gelişme karşılığında ödenen birer bedeldir. Tarih öncesinin bütünlüğünden ve bedensel canlılığından, günümüze damgasını vuran çeşit çeşit hastalığa ve kitlesel ruhsal sıkıntılara gelinmiştir; daha fazla ilerleme uğruna.

İşbölümündeki gelişmeyi cisimleştiren günümüzün Bilgi Çağı, ilerlemenin diğer zirvelerinden biridir, dolaylanmamış kavrayışın daha büyük olanaklar sağladığı eski zamanların aksine, verilerden başka bir şeyin elde kalmadığı mevcut siberetik Bilgi Çağı, bilgiyi baskıcı totalitenin elinden basit bir araca dönüştürmektedir. İlerleme anlamın kendisini bile yenilgiye uğratmıştır.

İlerlemenin model aldığı bilim, doğayı tutuklayıp sorgularken, teknoloji de doğayı (ve insanlığı) zorunlu çalışma cezasına çarptırmıştır. Özün parçalanması anlamına gelen uygarlıktan tutun da, Descartes'in düşünceyi (beden de dahil olmak üzere) tüm diğer nesnelere koparmasına ve yüksek teknolojiye dayalı çorak güncelliğimize dek varan akıl almaz bir ilerleyiş. Endüstriyel mekanizmanın ilk mucitleri iki yüz yıl önce, bu mekanizmanın boyunduruğu altına giren İngiliz tekstil işçilerinin direnişiyle karşılaşmış ve kendi icatlarını finanse eden kapitalist işverenleri dışında herkesi tarafından birer suçlu olarak değerlendirilmişlerdir. Günümüzün bilgisayarlaşmış köleliğinin tasarımcıları ise, yeni yeni yükselmeye başlayan muhalefete rağmen, birer kültürel kahraman olarak göklere çıkarılmaktadır.

Daha büyük bir direnişin ortaya çıkmaması durumunda, sınıflı toplumun gelişiminin iç mantığı, nihai

hedefi olan tamamen teknikleştirilmiş bir yaşam olarak karşımıza çıkacaktır. Toplumun ilerlemesi ile teknolojinin ilerlemesi arasındaki eşdeğerlik, her iki ilerleme biçiminin her noktada kesişmesi nedeniyle artık çok daha açık bir şekilde görülebilmektedir. Walter Benjamin'in son ve en iyi çalışması olan *Theses on the Philosophy of History* (Tarih Felsefesi Üzerine Tezler), lirik bir şekilde ifade edilen aşağıdaki yorumu içerir:

"İsveçli ressam Klee'nin 'Angelus Novus' adlı tablosu, bakışlarını kilitlediği bir yerden ayırmak üzereymiş gibi görünen bir meleği tasvir eder. Meleğin bakışları sabit, ağzı açık ve kanatları açılmış haldedir. Tarih meleği tam da böyle resmedilir. Meleğin yüzü geçmişe dönüktür. Bizim olaylar zincirini gördüğümüz yerde, melek sadece, enkaz üstüne enkaz yığan ve sonra tümünü kendi ayaklarının dibine savuran bir tek felaket görür. Melek burada kalmak, ölüleri canlandırmak ve parçalanmış şeyleri tekrar bütünleştirmek niyetindedir. Fakat Cennet'ten bir fırtına eser; bu fırtına meleğin kanatlarını öylesine şiddetli bir şekilde zorlamaktadır ki, artık kanatlarını zapt etmesi mümkün değildir. Fırtına karşı konulmaz şekilde meleği, sırtını döndüğü geleceğe doğru sürüklerken, meleğin önündeki enkaz yığını göğe kadar yükselmektedir. İşte fırtına bizim ilerleme dediğimiz şeydir."

7. yapay zeka, yapay yaşam

Son on yılda bir parça yavaşlamasına rağmen, Yapay Zeka arayışı, bilim ve teknolojinin bugüne kadar ki en yüksek zirvesine doğru ilerlemektedir. Yapay Zeka'nın başarılması, insan ırkının eylemlerinde, kültüründe ve kendisini algılayışında köklü bir değişim anlamına gelmektedir; bunu, bu doğrultuda şu an kadar katedilen mesafeden rahatlıkla anlayabiliriz.

Marvin Minsky, on yıl önce, beyni, etten müteşekkil 1-1,5 kiloluk bir bilgisayar olarak tanımlamıştı ve bu tanımlama o günden beri Churchill'ler ve benzeri diğer Yapay Zeka teorisyenleri tarafından tekrarlanmaktadır. Bilgisayar insan aklını veya beynini çağrıştıran bir metafor olarak hizmet etmeye devam ediyor; öyle ki, kendimizi birer düşünen makine olarak görme eğilimi sergiliyoruz. Zihinlerimizdeki sözcük hazinesine sızan mekanik terimleri bir hatırlasanıza.

Bizi doğa ve bütün olandan koparıp, makine modellerinin revaçta olduğu bireysellikten ve bedensellikten arındırılmış bir geleceğe doğru sürükleyen şey, çizgiselliği ve homojenleştirmeyi esas alan kitlesel üretim trendidir. Yapay Zeka'nın (ve robotların) ilerlemesiyle birlikte, insan gereksiz bir varlık haline geliyor.

Aklı, bilgi-işlen veya sembol-manipülasyonu yapan makine olarak gören ölçümcü metafor, makinelere merkezi kavramlar olarak bakmamıza yol açan bir psikoloji yaratmıştır. Bu anlamda, bilişsel psikoloji, varlığını, bilgi teorisi ile bilgisayar biliminin matematiksel konumlanışına dayandırmaktadır. Gerçekten de Yapay Zeka sektörü, şimdilerde, bilişsel psikoloji ile akıl felsefesi alanlarındaki çalışmalarla atbaşı gitmektedir. Bilgisayarı model alma anlayışı, sadece akademik disiplinlere değil, aynı zamanda

çeşitli popüler kullanım alanlarına da damgasını vurmaktadır.

Aaron Sloman ve Monica Croucher 1981 yılında şöyle yazmıştı; "Robotlar Neden Duygulara Sahip Olacaklar?" Benzer bir yazı da "Duygusal Makine" başlığıyla, Aralık 1983 tarihli *Psychology Today* dergisinde çıkmıştı; her iki yazıda da Yapay Zeka fütursuzca övülmektedir. Daha yakın bir döneme gelmek gerekirse, John Searle, *Scientific American* dergisinin Ocak 1990 tarihli sayısında "Beyindeki Bellek Bir Bilgisayar Programı mıdır?" sorusunu ortaya atarken, Patricia Smith Churchill ve Paul Churchill artık standart hale gelen "Makine Düşünebilir mi?" sorusunu sormaktadır. Bana kalırsa, tüm bunlara verilecek cevaplar, böyle soruların varlığından daha önemsizdir.

Adorno 30 yıl önce, bireyin, ileri teknoloji ve bu teknolojinin eleştirel düşünce üzerinde yarattığı sonuçlar tarafından tamamen deforme edilerek önemsizleştirileceğini daha o zamanlar fark etmişti. "Düşünme ile eşdeğer hale getirilmek istenen ve bunun başarılması durumunda bizzat düşünmenin kendisini ortadan kaldıracak olan bilgisayar, bilincin tamamen iflas etmesini talep eder." Bundan çok daha önce, 1950'de, Alan Turing şu öngöründe bulunuyordu; "2000 yılına gelindiğinde, kelimelerin ve genel olarak öğretilen düşüncenin kullanımı öylesine köklü bir şekilde değişecektir ki, rahatlıkla, düşünen makinelerden söz edebileceğiz." Turing'in bu öngörüsü makinelerin durumunu değil, geleceğe damgasını vuracak etiği ifade ediyordu. Giderek büyüyen yabancılaşma, söz konusu proje hakkında kocaman bir değişim silhai hedefi, insan olmanın tüm anlamlarını yeniden tanımlamak olacaktır. Son kertede, belki de bilgisayarların "duyguları" bile kabul edilecek ve insan duyarlılığından arta kalan niteliklerle karıştırılacaktır.

Bu arada, söylendiğine göre, fizikçi Steven Wolfram'ın bilgisayar simülasyonları, kendiliğinden oluşan fiziksel süreçleri kopyalayacakmış; bu ise, doğanın bile devasa bir bilgisayar olduğu anlamına gelen kuşkulu bir düşünceye yol açmaktadır. Daha somut ve bu yüzden daha ürkütücü bir düzlemde sürmekte olan çalışmalardan biri de, bilgisayar simülasyonları aracılığıyla sentetik yaşam yaratma girişimleridir ki bu yönde kaydedilen gelişmeler, Şubat 1990 yılında Santa Fe'de yapılan ikinci Yapay Yaşam Konferansı'ndan beri önemli haberler arasında yer almaya devam ediyor. Dolayısıyla, canlı olmanın anlamı da kültürel bir yeniden tanımlamaya tabi tutulmaktadır.

Tüm bunlara bağlı olarak yaşanan bir diğer harika gelişme de, Ulusal Sağlık Enstitüsü tarafından yürütülen İnsan Genomu Projesidir; hükümetin 3 milyar dolar tahsis ettiği bu proje ile, insanın büyümesini tayin eden 3 milyar rakamlı genetik zincirdeki şifrelerin çözülmesi hedeflenmektedir. Bu devasa Genom Projesi, bizi çevreleyen paradigmaları insansızlaştırmanın bir başka örneğidir; bir Nobel ödülü adayı, bu zincir tamamen tanınmanın, insanların *gerçekte* ne tür varlıklar olduğu konusunda bize önemli fikirler vereceğini savunmuştur. Bu iğrenç indirgemeciliğe, projenin, genetik mühendisliğinin önüne açacağı potansiyel alanlar eklenebilir.

Yapay Zeka'yı da içine alarak bilgisayarlaşan

sinirbilim, sinirsel bir düzeyde, yapay olan ile insani olanın arasında bir arabirim oluşturma çabası içindedir. Kontrol altına alınmadığı takdirde bu eğilim, tüm türlerin siber-düzenlenişinden başka bir anlama gelmeyeceği gibi bizlerde de kalıcı genetik değişiklikler yapma potansiyeli içermektedir.

David Churchbuck, 5 Şubat 1990 tarihli *Forbes*'de şöyle yazıyordu; "Bilgisayar Oyunlarını En Büyüğü: Daha Güvenli, Daha Ucuz ve Maniple Edilmesi Daha Kolay Olan Bir Rüyada Yaşamak Varken, Ne Diye Gerçek Olana Yapışalım ki? Bilgisayarlar Çok Kısa Bir Süre İçinde Böyle Bir Dünyayı Olanaklı Hale Getireceklerdir." Churchbuck bu uzun yazısının ilerleyen bölümlerinde, her türlü ortamı taklit edebilen "siber uzay" oyunlarının, video oyunlarındaki bu nitel sıçramanın gelip kapıya dayandığından söz ediyor. Giderek daha fazla yabancılaşarak hiçleşen bir dünyanın had safhaya vardığı edilgenlik ve yalnızlık herhalde en iyi bu şekilde ifade edilebilir.

Teknolojiyi, hala, egemen değerlerden ve toplumsal sistemlerden bağımsız olan "tarafsız" basit bir "araç" olarak görenler, bu ölüm yolculuğu kültürüne dur deme iradesini gösteremeyecek kadar kör ve suçludur.

8. cemaat

cema-at isim. 1. aynı çıkarlara sahip olan insanların oluşturduğu yapı.

2. [Ekoloji] karşılıklı ilişkilere sahip olan organizmalar bütünü. 3. dayanmayı sağlamak üzere dile getirilen bir kavram; genellikle bir birleşme sağlamak üzere dile getirilen bir kavram; genellikle bir birleşme zemininin olmadığı durumlarda veya söz konusu birliğin gerçek içeriği dayanışmanın ilan edilen politik hedefleriyle geliştiği durumlarda vurgulanır.

Cemaat terimi, diyelim ki bir mahalleden daha fazlasını ifade etmesine rağmen, radikal değerlerin kilometre taşı olmaya devam eden muğlak bir terimdir. Nükleer denemelerin yapıldığı alanlarda kurulan pasifist kamplardan tutun da, fedakarlık+manipülasyon yaklaşımlarıyla "halkın hizmetinde" olan solculara, hatta birer proto-faşist olan *Afrikaaner* yerleşimcilerine varana dek, tüm kesimler bu terime başvurmaktadır. Cemaat kavramı birbirinden farklı hedefler ve amaçlar için kullanılmasına rağmen, özgürleştirici bir nosyon olarak bir kurgudan ibarettir.

Cemaatin *yokluğunu* herkes hissetmektedir, çünkü, insan grupları, fiili "cemaat" olarak adlandırılan yapıya *karşı* mücadele etmek, hatta bu yapının dışında var olmak zorundadır. Çekirdek aile, din, milliyet, iş, okul, mülk ve rollerdeki uzmanlaşmadan oluşan çeşitli kombinasyonların, uygarlığın dayatılmasından itibaren, var olan her cemaati şu veya bu ölçüde biçimlendirdiği anlaşılıyor. İşte bu yüzden bir yanılsamayla karşı karşıyayız; zira, nitel olarak daha üstün bir cemaat biçiminin uygarlık içinde var olabileceğini savunmak, uygarlığı onaylamak anlamına gelecektir. Öte yandan pozivitizm bu yanılsamayı daha da katmerli hale getirerek, köken itibarıyla sosyal olanın evcilleşme ile bir arada var olabileceğini iddia etmektedir. Bu bağlamda, tıpkı

cemaat gibi, tahakküme eşlik eden bir diğer olgu da, nihayetinde, orta sınıf tarafından yükseltilen ve sisteme saygıyı esas alan karşı çıkış tarzıdır.

Örneğin *Fifth Estate*, cemaati destekleyip neredeyse her cümleye katarak, daha önce (kısmen) geliştirdiği uygarlık eleştirisini yumuşatmaktadır. Bu arada, bazı istisnai Hollywood filmleri (örneğin, *Emeralda Ormanı*, *Kurtlarla Dans* gibi), özgürleştirici dayanışmanın uygarlık karşıtlığından ve endüstriyel modernitenin "cemaatine" karşı verilecek mücadeleden doğacağını, bizim anti-otoriter yayınlarımızdan daha çarpıcı bir şekilde ifade ediyor.

Jacques Camatte, sermayenin, biçimsel tahakküm aşamasından gerçek tahakküm aşamasına yükselişini incelemiştir. Öte yandan, mevcut cemaate verilen destek ile gerçek bir dayanışma ve özgülük için duyulan arzunun sürekli bir erozyona uğradığını gösteren çarpıcı kanıtlar da yok değildir. Tıpkı, Fredy Perlman'ın, "Erkeğin Tarihine Hayır, Leviathan'a Hayır" adlı eşsiz eserinin sonlarına doğru belirttiği gibi; "Bilinen bir şey varsa o da, yapaylıkların en büyüğü olan ve tüm dünyayı kuşatanların ilki ve biricik güç olan Leviathan'ın her şeyi çürüttüğüdür... İnsanların akıl sağlıklarından, maskelerinden ve zırhlarından kurtularak delirmelerinin tam zamanıdır, çünkü onlar Leviathan'ın büyüleyici kentinden çoktan kovulmuşlardır."

Cemaatin reddedilişi, kişinin kendi kendisini hapsediği bir yalıtılmışlık olarak değerlendirilebilir, yine de bu, giderek daha yıkıcı hale gelen dünyanın çarkında sıradan bir dişliye dönüşmekten daha yeğ ve daha sağlıklı bir seçimdir. Devasa boyutlara varan bir yabancılaşma, gerçek sosyal sahte komünalde daha üstün olduğu hususunda ısrar edenlerin tercih ettiği bir koşul değildir. Cemaatin içeriğinden dolayı, böyle bir yabancılaşma her halükarda kaçınılmazdır. Uygarlaştırılıp edilgenleştirilmiş bir varoluşun dayattığı yabancılaşmaya karşı yükseltilecek muhalefet, bu yabancılaşmayı cemaat olarak adlandırıp kutsamak yerine, hiç olmazsa onun gerçek adını koyabilmelidir.

Cemaatin savunulması, her zamankinden daha gerekli olan radikal kopuşa sırtını dönen tutucu bir jesttir. Esiri olduğumuz bir yapıyı savunmanın anlamı nedir?

Gerçekte, cemaat diye bir şey yoktur. Ve bizi, bugünküyle arasında hiçbir benzerlik bulunmayan bir dünyaya götürecek olan yaşam dolu bir bağlılık ve duygulaşık vizyonunu, ancak cemaat adı altında bize dayatılanlardan vazgeçtiğimiz zaman yakalayabiliriz. Hakeza, meşru ve amaçlarımızla uyumlu olabilecek tek anlayış, mevcut cemaat kategorilerinin topyekün reddine dayanan negatif bir "cemaat" anlayışı olabilir.

9. toplum

top-lum isim. Latince; arkadaş, yoldaş. 1. karşılıklı ilişkilere sahip olan birey ve gruplar tarafından oluşturulan örgütlü bütün. 2. bireyin, doğanın ve insan dayanışmasının yok oluşu pahasına ilerleyen totalleştirici curcuna.

Toplum şimdilerde her tarafta çalışma ve tüketim değirmeni tarafından öğütülmektedir. Dostluğun yeşerebileceği bir ortamdan fersah fersah uzak olan bu zorunlu oluşum, dayanılmaz acılar ve sevgisizlikler pahasına gerçekleşmektedir. Dört bir yanda kol gezen uyuşturucu, iş ve cinsellik bağımlılığının da gösterdiği gibi, daha fazla şeye sahip olmak, hiçbir zaman kaybettiklerimi telafi edemez. Açıkçası, özü tatminin yadsınması olan bir toplumda, tatmine ulaşmak umuduyla her şey tüketilebilir ve zaten tüketilmektedir de. Ne var ki, böyle ölçsüzlük, en azından tatmine duyulan açlığı ve içinde bulunduğumuz koşullara gösterilen derin hoşnutsuzluğu göstermektedir.

Kitlesel bir ölçekte yayılan iğrenç materyalist mistisizme örnek olarak, her türlü hileyi, örneğin New Age'in her derde deva ilaçlarını pazarlayan reklamcı kalpazanlardan söz edilebilir; etrafına hastalık saçan ve kendi kendisini yutan New Age, kısmen bile olsa, gerçeklikle yüz yüze gelme cesareti ve samimiyetinden tamamıyla yoksundur. New Age tutkunlarına göre, psikolojinin ideolojiden geri kalır yanı yoktur ve toplum bir saçmalaktır.

Bu arada, "uyuşmuş bir şekilde çaresizlik içinde doğan kuşakları" inceleyen Bush, kendisinden beklendiği üzere, "ahlaki boşluklarını" dışa vuran kurbanları suçlayacak kadar iğrençleşti. Yaşamakta olan çöküntünün derinliği, en iyi şekilde, lise öğrencileri üzerinde yapılan ve 19 Eylül 1991'de yayımlanan araştırmada özetlenmiştir; bu araştırmaya göre, lise öğrencilerinin %27'si, bir önceki yıl intiharını "ciddi bir şekilde düşünmüştür."

Belki de, yabancılışmaya – kitlesel bunalımlara, okur yazarlığın reddine, panikten kaynaklanan davranış bozukluklarındaki yükselişe – giderek daha fazla tanık olan toplumsallık, nihayet kendisini siyasallık olarak dışa vurmaktadır. Seçimlere katılım oranındaki sürekli düşüş ve hükümete duyulan derin güvensizlik gibi olgular, Kettering Vakfı'nın Haziran 1991'de şu belirlemede bulunmasına yol açıyordu; "siyasal kurumlarımızın meşruluğu, ilerdelerimizin sandığından çok daha fazla sorgulanmaktadır." Aynı yılın Ekim ayında üç eyalet üzerine yapılan (ve köşe yazarı Tom Wicker tarafından 14.10.1991 tarihinde açıklanan) bir başka çalışmada ise "yönetenler ile yönetilenler arasında giderek derinleşen tehlikeli uçuruma" dikkat çekiliyordu.

Kötürümleştirilmemiş bir yaşama ve dünyaya duyulan özlem, ürpertici bir olguyla çatışmaktadır; modern toplumdaki ilerlemenin temelinde yatan bu olgu, doymak nedir bilmeyen sermayenin büyümeye ve yayılmaya duyduğu ihtiyaçtır. Doğu Avrupa ve SSCB'deki devlet kapitalizminin çöküşü, kapitalizmin bildik ürevinin "galibiyetini" ve hükümranlığını ilan etti; ne var ki bu bildik türev şimdilerde, "sosyalizm" ile sürdürdüğü sözde mücadelede üstesinden geldiğini iddia ettiği gelişkilere çok daha keskin olan çelişkilerle karşı karşıyadır. Şüphesiz Sovyet endüstriyalizmi nitel bakımdan kapitalizmin hiçbir varyantından farklı değildi ve daha da önemlisi, işbölümüne, doğanın tahakküm altına alınmasına ve aşağı yukarı aynı dozda ücretli köleliğe dayanan hiçbir üretim biçimi, ne insan mutluluğunu ne de ekolojik yaşamın devamını sağlayabilir.

Zehir saçan ozonsuz bir ölümcüllüğün damgasını vurduğu bir dünyanın yaklaşmakta olduğunu şimdiden

görebiliyoruz. Bir zamanlar insanlığın önemli bir kesimi umudunu teknolojiye bağlamışken, teknolojinin bizi öldüreceğini artık kesinlikle biliyoruz. Bilgisayarlaşma, katmerlenmiş sıklığı ve gizli zehirleriyle birlikte, döneme uygun bir şekilde, duygusal bir varoluştan koparılan ve aradığı kutsallığı Sanal Gerçeklik'te bulan toplumumuzun üzerinde durduğu yörüngeyi ifade etmektedir.

Sorun, sanal gerçekliğin içerdiği kaçış değil, zira hangimiz kaçışlar olmaksızın dayanabiliriz ki? Benzer şekilde, Sanal Gerçeklik pek de bilincin saptırılması anlamına gelmez, çünkü onun *bizzat kendisi*, doğal dünyadan tamamen yabancılışma *bilincini* taşır. Sanal Gerçeklik, Rubens'in, çıplak kadınların arasına katılan ama onlardan uzak duran zırlı şövalyeleri betimlediği Barok resimlerini andıran derin bir patolojiyi ifade eder. Sanal Gerçekliğin yayılmasına öncülük eden *Whole Earth Review* dergisinin "alternatif" tekno-keşlerinin gerçek yüzü burada açığa çıkmaktadır. "Araçların" fetişleştirilmesi ve toplumun ilerlediği doğrultunun en ufak bir eleştiriye bile tabi tutulmaması, Sanal Gerçekliğin yapay cennetinin göklere çıkarılmasına yol açmaktadır.

Yüksek teknolojiye dayalı simülasyon ve manipulasyonların yarattığı tüketim çılgınlığı, varlığını, toplum içinde giderek yaygınlaşan iki eğilime borçludur; bunlar, işbölümünün uzmanlaşması ve bireylerin yalnızlaşmasıdır. Felaketin en dehşet verici boyutu da bu noktada ortaya çıkıyor; felaket, kendileri kötü olmayan hiçbir şekilde hayat hakkı tanımayan toplum, bizzat bu denetimi engelleyecek biçimde düzenlenmiştir.

Egemen, baskıcı düşünceler toplumun tüm kesimlerine nüfuz etmezler; bu düşüncelerin başarısı daha ziyade, onlara karşı yükseltelen muhalefetin parçalanmış doğası tarafından güvence altına alınmaktadır. Öte yandan, toplumu en çok dehşete düşüren şey, kendi temlini oluşturmalarından kuşkulandığı yalanların ta kendisidir. Bu dehşet ve engelleme, koşulların yok edici gücünü olayların gücüne bağımlı kılmaya pek de benzememektedir.

Adorno 60'lı yıllarda, toplumun giderek daha fazla tuzağa düşüp daha derinden sakatlandığını belirtmişti. Adorno'ya göre, bu sakatlanmanın nedenlerini toplum içinde aramak bile, eninde sonunda anlamsız hale gelecektir; çünkü toplumun kendisi bir nedendir. O nedenle, doğal bir dünyanın yüz yüze ilişkilerinden oluşacak bir toplum – eğer hala böyle adlandırılabilirse – uğruna verilecek mücadele, günümüz toplumunu, her şeyi beraberinde sürükleyen monolitik bir ölümlü yürüyüşü olarak gören bir anlayışa dayanmak zorundadır.

Çeviri : Cemal Atilla

Yabanıl samizdat

<http://members.lycos.co.uk/yabanil>